

دو فصلنامه علمی تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

سال دوم، شماره سوم، بهار و تابستان ۱۳۹۹

ص ۵-۲۳

نقش فضای مجازی در تهدید علیه امنیت ملی

دکتر محمدرضا زندی^۱

بهرام سیاه بالایی^۲

چکیده

با توجه به اینکه جنگ نرم، امروزه موثرترین، کم هزینه ترین و خطرناک ترین نوع تهدید علیه کشورها و امنیت ملی یک کشور است. توجه به ابزار جنگ نرم که مهم ترین آن فضای مجازی و سایت های معاند است امری ضروری است. بی گمان گسترش و نفوذ فناوری های اطلاعات و ارتباطات و در پی آن پدیدار شدن فضای مجازی تغییرات اساسی را در تمامی ابعاد زندگی آدمی و از جمله امنیت ملی جوامع ایجاد کرده است و فضای مجازی با برخورداری از ویژگی های منحصر به فرد با توسل به فناوری تبادل اطلاعات امنیت ملی را با چالش جدید و جدی مواجه کرده که صیانت از آن به شیوه سنتی دشوار و ناکافی است هر چند مقابله کیفی در خصوص آن با توجه به واکنشی بودن این اقدام و اتخاذ آن پس از ارتکاب نمی توان آثار سوء این جرایم را خنثی کرد. در وضعیت فعلی به علت رهاشدگی و سیاستگذاری جزیره ای فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران، فضای مجازی آسیب پذیری کشور را در برخی مولفه های امنیتی برجسته کرده است. فضای مجازی و شبکه های معاند هم اکنون به طور جدی در جهت تخریب و القای ناکارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران هنجارسازی معارض، مشروعیت زدایی ساختاری از نظام سیاسی،

۱ - استاد دانشگاه.

۲ - دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی.

تضعیف انسجام ملی، و در جهت مخدوش سازی امنیت ملی فعالیت می کنند. این مقاله تلاش می کند تا با روش توصیفی و با منابع کتابخانه ای و اینترنتی ضمن تبیین اهمیت و کارکردهای ضد امنیتی فضای مجازی به بررسی نقش فضای مجازی در تهدید علیه امنیت ملی بپردازد.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، امنیت ملی، جنگ نرم، تهدید.

مقدمه

امروزه فضای مجازی به بخش تفکیک ناپذیری از زندگی انسانها تبدیل شده و با سرعت شتابان، تمامی شئون و عرصه های زیست بشر را تحت تاثیر قرار داده است، از این رو ماهیت شناسی این فضا و تشخیص شرایط و الزام های تبدیل شدن به بازیگری توانمند در این عرصه نخستین گام است و هرگونه بی توجهی و غفلت نسبت به این پدیده صدمه ها و آسیب های خطرناکی را متوجه جامعه خواهد نمود. در این پژوهش سعی شده است تا به نحوی با واکاوی رفتارهای خارج از عرف و چهارچوب قانون در افراد و گروههایی که از فضای مجازی استفاده می کنند تهدیدات علیه امنیت ملی کشور بررسی و نگرشی واقع بینانه تر نسبت به استفاده صحیح از این فضای مجازی صورت گیرد.

موضوعات بی نظیر بشر که زندگی او را در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی با تحولات گسترده ای مواجه کرده رایانه و فضای مجازی است. محتوای سامانه های رایانه ای را اطلاعات تشکیل می دهد. امروزه این اطلاعات به حدی زندگی بشر را تغییر داده و الگوی گسستی را در بنیاد اقتصاد، جامعه و فرهنگ ایجاد کرده است که از آن به عنوان شاخص مستقلی برای تعریف عصر جدیدی در تاریخ تحولات بشر یاد می شود. البته ورود به این دوره، به معنای از بین رفتن کامل نظم گذشته نیست. فضای مجازی روز به روز در حال پیشرفت و گسترش است و کنار دستاوردهای مفیدی که برای بشر داشته مشکلاتی نیز برای وی به ارمغان آورده است از جمله دستاویزی برای اعمال جرایم علیه امنیت ملی کشورها شده است. امروز دیگر امنیت ملی فقط با جنگ یا کودتا نمی شکند که دفاع نظامی در برابر آن لازم آید بلکه با تهدید های متنوع و ناملموس ای سست و لرزان می شود که صیانت از آن از عهده آرایش نظامی خارج است.

رسانه های مجازی در حال تبدیل شدن به امپراتور های بزرگ در عصر جدید می باشند و فضای مجازی قدرت فضای قدرت های بزرگ است. منطق و محیط جنگ سنتی بر اساس منطق و محیط جنگ در فضای مجازی دگرگون شده است. اگر تا پیش از این منطق پیروزی در جنگ سنتی بر خورداری بیشتر از نیروهای فیزیکی و ابزارآلات فیزیکی بود گرچه این منطقه همچنان با شدت و ضعف های پابرجاست اما بدون تردید ظهور محیط مجازی باعث دگرگونی و تشکیک اساسی در این منطقه شده است. این فضا قدرت را به عنوان قدرت نرم افزارها و فناوری اطلاعات و ارتباطات به وجود آورده است و این فن آوری بسیاری از عرصه های تقابل را متفاوت از گذشته ساخته است. هدف اصلی این نوشتار، بررسی نقش فضای مجازی در تهدید علیه امنیت ملی می باشد و به این نکته می پردازد که فضای مجازی می تواند مجموعه ای از کنش های منفی را در محیط سیاسی- امنیتی جمهوری اسلامی ایران ایجاد نماید و در حوزه امنیتی با کارکردهای خاص خود در جهت مخدوش سازی امنیت ملی فعالیت نماید. باتوجه به وضعیت فعلی فضای مجازی تهدیدات سیاسی- امنیتی قابل توجهی برای جمهوری اسلامی ایران در پی دارند.

۱- فضای مجازی

معرفی مفهوم فضای مجازی به عنوان یکی از مهم ترین مولفه های ساختاری دنیای مدرن، یکی از برجسته ترین تغییراتی است که تفاوت فضای روان شناختی حاکم بر جوامع مدرن را از آنچه که در جوامع سنتی حاکم بوده است، به تصویر می کشد. تفاوت هایی که جلوه های درونی و بیرونی آن را در جوامع در حال گذاری چون کشورمان با جزئیات بیشتری می توان مشاهده کرد.

«فضای سایبر» محیطی است مجازی و غیرملموس موجود در فضای شبکه های بین المللی که در این محیط تمام اطلاعات راجع به روابط افراد، فرهنگ ها، ملت ها، کشورها و به طور کلی آن چه که در کره خاکی به صورت فیزیکی و ملموس وجود دارد. (به صورت نوشته، تصویر، صوت، اسناد) در یک فضای مجازی به شکل دیجیتالی وجود داشته و قابل استفاده و دسترس استفاده کنندگان و کاربران بوده که، از طریق کامپیوتر، اجزاء آن و شبکه های بین المللی به هم مرتبط است.^۱ بنابراین فضای سایبر به مجموعه هایی از ارتباطات درونی انسان ها از طریق کامپیوتر و وسایل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته

^۱ - www.ba-engelab.blogspot.com

می‌شود. یک سیستم آنلاین، نمونه‌ای از فضای سایبر است که کاربران آن می‌توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. فضای مجازی، مکان‌های مجازی هستند که در آنها افراد با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و این ارتباط توسط فناوری‌های اینترنتی ممکن شده است. به بیان دیگر، فضای سایبر یا مجازی محیط الکترونیکی واقعی است که ارتباطات انسانی به شیوه‌ای سریع، فراتر از مرزهای جغرافیایی و با ابزار خاص خود در آن زنده و مستقیم روی می‌دهد.

می‌توان ساختار فضای مجازی را به طور کلی دارای چهار شاخصه دانست که ماهیت آن را از جوامع واقعی جدا می‌کند. امکان ساخت هویت جعلی و کنترل نام فرد بر هویت قابل ارائه در جامعه. همچنین فاصله گیری زمانی و مکانی فرد با دیگران و ویژگی بی مرزی و امکان حداکثری شدن اثر گمنامی و سلب مسوولیت فردی و در آخر از میان رفتن امکان کنترل بیرونی به نحوی که در دنیای واقعی جریان دارد. با توجه به این موارد می‌توان گفت ورود افراد به جامعه جدیدی که در عصر مدرن به انسان معرفی شده و فضای مجازی خوانده می‌شود، به دلیل ساختار متفاوت و شاخصه‌های ویژه‌ای که دارد، به انحاء گوناگون می‌تواند بر ارزش‌های تعریف شده جامعه اثرگذار باشد. در واقع می‌توان چنین بیان کرد که بینش اخلاقی افراد گاهی با توجه به تغییرات جامعه دچار افزایش و کاهش می‌شود.^۱

فضای مجازی باعث کوتاه شدن فاصله‌ها و استقلال از مکان شده است که بارزترین تفاوت دنیای واقعی و فضای مجازی است زیرا در دنیای واقعی انسان‌ها در طول زمان و در چارچوب مکان محصورند و محدوده فعالیت‌شان متأثر از این واقعیات است، اما در دنیای مجازی با استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی و رایانه‌ها نقاط ضعف انسان شامل سرعت، دقت، حافظه و خستگی و مشکل جوامع کاری که همانا زمان، هزینه، نیروی انسانی و محدودیت‌های جغرافیایی است، برطرف می‌شود و با سرعتی نزدیک به سرعت نور خواسته‌ها و پاسخ‌ها به مقصد و مبدا انتقال می‌یابد. در هر حال، فضای مجازی در هر

---

^۱ - تقدسی، معصومه، مظاهری، علی، شکری، امید، ذبیح زاده، عباس، مقایسه نحوه افراد با موقعیت‌های اخلاقی در فضای مجازی و دنیای واقعی، مجله راهبرد فرهنگ، شماره ۳۹، ۱۳۹۶، ص ۱۰۱.

تعبیری و با هر تعریفی، قلمروی وسیع، بدیع و بکر است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی ها، فرصت ها، دلهره ها، آسیب ها و محدودیت های تازه ای به همراه دارد.^۱

امروزه، نظام اداری کشورهای توسعه یافته با استفاده از فناوری اطلاعات اقدام به تشکیل دولت الکترونیکی کرده و از رهگذر خودکارسازی نظام اداری و بهره گیری از سیستم اطلاعات مدیریتی، بوروکراسی و بسیاری دیگر از معضلات اداری را که هزینه های هنگفتی بر جامعه تحمیل می کرد، از میان برده است. نظام اقتصادی و تجاری با استفاده از بانکداری و تجارت الکترونیکی، نظام فرهنگی با بهره گیری از نشریه ها و کتابخانه ها و موزه های الکترونیکی، نظام آموزشی از رهگذر آموزش الکترونیکی و تشکیل دانشکده ها، موسسه های آموزشی مجازی، نظام کشاورزی، زمین شناسی، حمل و نقل، هواشناسی، فضانوردی و امور نظامی و دفاعی از رهگذر استفاده از سیستم های اطلاعات جغرافیایی، نظام صنعتی و خدماتی، توزیع آب، برق، گاز و خدمات بهداشتی و درمانی از رهگذر استفاده از سیستم های رایانه ای و شبکه های عمومی و خصوصی رایانه ای از مزایای فناوری اطلاعات بهره مند شده اند و از رهگذر پیوند و همزیستی شگفت انگیز فناوری اطلاعات با همه علوم و فنون، گام های اساسی در جهت رفاه و آسایش انسان ها برداشته اند و انجام بسیاری از مشاغل راحت تر شده است.^۲

پلیس به عنوان متولی مقابله و پیشگیری از جرائم با شرایط جدیدی مواجه شده و علاوه بر استقرار و استمرار نظم و امنیت عمومی در فضای فیزیکی با فضای مجازی تلاقی پیدا کرده و ضرورت توجه به فضای جدید اجتناب ناپذیر است؛ زیرا هر پدیده جدید اجتماعی پیامدهای متناسب با خود را به همراه دارد به ویژه فضای مجازی که زندگی جدیدی را به جامعه بشری دیکته می کند و شرایط ویژه ای برای ارتکاب جرم فراهم می کند که با تشکیل دولت الکترونیکی در واقع تمام مبادلات مادی و معنوی در فضای مجازی امکان پذیر می شود. به عبارت دیگر، جامعه ناگزیر از برنامه ریزی جدید برای سامان بخشی به زندگی در

۱- شاه محمدی، غلامرضا، راهبردهایی برای پیشگیری وضعی از آسیب های فضای مجازی، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، سال اول، شماره یکم، بهار ۱۳۹۵، ص ۱۰۲.

۲- بریمانی، عادل، اینترنت و شکل گیری باندهای جرم و فساد در فضای مجازی، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۱، ص ۳.

فضای مجازی است و همین امر سبب می شود جرائم از فضای فیزیکی به فضای مجازی منتقل شده و حتی پیچیدگی های بیشتر و ناشناخته ایی را به ارمغان بیاورد.^۱

مهم ترین ویژگی های فضای مجازی عبارتند از ۱- هزینه پایین ورود ۲- گمنامی ۳- نامتقارن بودن در آسیب پذیری ۴- جهانی و فرامرزی بودن ۵- دسترسی دائم و آسان به آخرین اطلاعات ۶- جذابیت و تنوع ۷- وابسته نبودن به زمان و مکان خاص ۸- چند رسانه ای بودن ۹- سهولت تعامل و تبادل اطلاعات با دیگران ۱۰- سرعت بالای تبادل اطلاعات و امکانات فراوان اینترنت برای افراد جامعه^۲. به تبع تغییرات ناشی از فناوری اطلاعات، زندگی بشر به فضای جدیدی منتقل می شود یا در حال انتقال است. به همین علت جرایم در اجتماع شکل جدیدی می یابد و به روش های جدیدی برای پیشگیری و کشف نیازمند است. فضای مجازی با توجه به قابلیت ها و ظرفیت های ویژه خود ماهیتی دوگانه دارد که گرچه مانند ظرفی برای تبلور اندیشه و عمل کاربران می نماید، مختصات و ویژگی های منحصر به فرد آن را نمی توان نادیده گرفت. به دلیل وجود همین ماهیت دوگانه، حذر از آسیب ها و آفت های فضای مجازی دشوار است. با وجود تمهیدات گوناگون و ظرفیت سازی گسترده ای که برای رشد، بالندگی و حاکمیت فرهنگ اسلامی - ایرانی در محیط مجازی اندیشیده شده، متأسفانه در حال حاضر فضای مجازی با آسیب های فراوانی در حوزه های مختلف مواجه است.^۳

۲- امنیت ملی

امنیت از مفاهیم کلیدی و اساسی زندگی بشر است، هر جامعه انسانی برای بقا و پایداری خود نیاز به امنیت دارد. با توجه به مناقشه برانگیز بودن آن در میان محققان اجماع کمی حول آن وجود دارد. زندگی امن نخستین و عالی ترین تمنای بشر است از این رو جامعه امن در نگاه راهبرد پردازان جدید، زیربنای توسعه پایدار تلقی می شود و در مقام اهمیت، همنشین قدرت و منافع ملی است. از جمله کارکردهای فضای مجازی، ورود آگاهانه یا ناخودآگاه فرد یا افراد در این فضا است.

۱- بریمانی، عادل، پیشین، ص ۴.

۲- شاه محمدی، غلامرضا، پیشین، ص ۱۰۷.

۳- الحسینی، نجمه، فضای مجازی فضایی با فرصت ها و تهدیدات بسیار، روزنامه رسالت، سال ۲۸، ۱۳۹۲، شماره ۷۹۴۳.

در تعریفی چنین آمده است که امنیت به مفهوم حفاظت جامعه و ارزش ها و نهادهای داخلی آن در برابر تهدیدات داخلی و خارجی یا تهدیداتی که بقای رژیم ها و نظام شهروندی و شیوه زندگی افراد جامعه را مختل می کند و موجودیت آن را به خطر می اندازد. در نگرش های جدید، امنیت صرفا به بعد نظامی محدود نمی شود و به ابعاد دیگر آن نیز توجه می گردد. ابعاد غیرنظامی تهدیدات امنیت شامل تهدیدات سیاسی، تهدیدات اجتماعی، تهدیدات اقتصادی، تهدیدات زیست محیطی و تهدیدات رسانه ای است. در پارادایم جدید امنیتی، نگرش به تهدیدها و ریشه های ناامنی متفاوت است. این تهدیدها نه از سوی دولت های ملی، بلکه از سوی گروهها و نهادهای غیردولتی و افراد است که با جهانی شدن و گسترش ارتباطات به ابزارهای اعمال قدرت دست یافته اند. به عبارتی، برقراری امنیت، با استفاده از ابزار نظامی نمی تواند به از بین رفتن ریشه ها و بسترهای ناامنی در جهان منجر شود.

فرهنگ علوم سیاسی امنیت ملی را چنین تعریف می کند امنیت ملی عبارت است از احساس آزادی کشور در تعقیب هدف های اساسی و فقدان ترس و خطر جدی نسبت به منافع سیاسی، اساسی و حیاتی کشور. امنیت ملی - سایبری یکی از دسته بندی های امنیت ملی است که با معیار فضای مجازی سنجیده می شود. امنیت ملی در فضای مجازی منوط به امنیت اطلاعات است و تا زمانی که امنیت اطلاعات مخدوش نشود، امنیت ملی نیز تهدید نمی شود^۱.

تعریف اصطلاحی واژه امنیت ملی با توجه به نظریات متضاد در جامعه شناسی سیاسی، امنیت ملی را می توان شامل گزینه های زیر دانست

الف- وضعیتی که در آن شکاف اجتماعی - اساسی در سطوح ملی - فعال نشده باشد، به عبارت دیگر تفاوت ها و علائق گوناگون که وجود آنها در هر جامعه ای طبیعی است به صورت تضاد منفی ادراک نشوند.

۱- بهره مند، حمید، داوودی، ذوالفقاری، پیشگیری اجتماعی از جرایم امنیتی - سایبری، مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، دوره ۴۸، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۷، ص ۲۹.

ب- وضعیتی که در آن شکاف های اجتماعی فعال شده باشد، اما امکان ابراز و حل و فصل نهادینه شده -قانونی- آن موجود باشد. صرف ابراز قانونی بدون امکان حل و فصل نهادینه شده شکاف های اجتماعی فعال خود مخرب است.

ج- وضعیتی که شکاف های اجتماعی به سرعت فعال شده، امکان ابراز و یا حل و فصل نهادینه شده آن موجود نباشد، اما توانایی لازم در جهت مدیریت بحران و کنترل از طریق نیروهای امنیتی -نظامی و انتظامی- موجود باشد. در این خصوص به چند نکته توجه نمایید^۱

۱- توجه به سطوح مختلف امنیت ملی

اگر چه تعریف ما از امنیت ملی در بعد داخلی آن و با رویکرد جامعه شناسان است ولی قابل تعمیم به بعد بیرونی امنیت ملی می باشد. امروزه مسائل مربوط به امنیت ملی در سطوح مختلف محلی، ملی، منطقه ای و بین المللی با یکدیگر در ارتباط متقابل می باشند.

۲- ضرورت شناخت بهتر این اقدام متناسب با وضعیت امنیتی

با توجه به این طریق می توان گفت که صرف اتکا به نیروی نظامی در بردارنده نازلترین سطح امنیت ملی است. به عبارت دیگر نایستی اولین اقدام در برقراری امنیت ملی آخرین اقدام باشد. اگرچه حصارهای خوب همسایه های خوب درست می کنند اما همیشه این حصارها جنبه سخت افزاری ندارد.

تمامی قوانین مختلف ذیل به نحوی به مسئله امنیت ملی بازمی گردند

هرچه عمر هنجارهای مفید اجتماعی بیشتر باشد پس احتمال قراری امنیت در جامعه بیشتر خواهد بود. هر چه شناخت منطقی جامعه از طریق آموزش و پرورش به صورت نظام مند افزایش یابد، پس احتمال برقراری امنیت بیشتر خواهد بود. هرچه فرهنگ گفتاری و اعضای یک جامعه بیشتر متوجه حل مسائل خویش باشد پس احتمال برقراری امنیت در آن جامعه بیشتر خواهد بود. هر چه تولید علم در یک جامعه

۱- شاه محمدی، عبدالرضا، بررسی نقش رسانه در امنیت ملی، مطالعات رسانه ای، سال ششم، شماره چهاردهم، پاییز ۱۳۹۰،

متوجه حل مشکلات گردد پس به همان میزان احتمال افزایش امنیت در آن جامعه بالا می‌رود. هر چه قانون گذاری یک جامعه متناسب با نیازهای واقعی مردم آن جامعه صورت پذیرد پس به همان میزان احتمال برقراری امنیت در آن جامعه افزایش می‌یابد.

پس امنیت ملی به حالتی اطلاق می‌شود که در آن هر ملتی فارغ از تهدید و تعرض به تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی، یا خاک خود به سر می‌برد. واقعیت تلخ آن است که تاکنون در مجامع داخلی هیچ تعریفی از امنیت ملی که مورد توافق همگان باشد، ارائه نشده و طی این سالها عمدتاً این مقوله در چهارچوب ملاحظات نظامی و انتظامی مورد توجه بوده است. این در حالی است که مطمئناً می‌توان تعریف‌های دقیقی با در نظر گرفتن ابعاد امنیت ملی از آن ارائه کرد به حدی که تمرکز مسئولیت حراست از امنیت کشور، صرفاً بر روی نیروهای نظامی و امنیتی قرار نگیرد!

میل و خواست درونی تمام حکومت‌ها و نظام‌های سیاسی، بقا و دوام حاکمیت و نظام سیاسی است. از این رو هر حاکمیتی در پی تحقق امنیت ملی، برنامه‌ها و شیوه‌هایی است که در تعارض و تناقض با حاکمیت خود نباشد. هر نظامی آنگونه که حاکمین، نخبگان خواص و رهبران آن تعیین می‌کنند و می‌پندارند که گونه ای موثر و کاراست، به دنبال نهادینه کردن امنیت در جامعه خویش است و البته ابزارها، روش‌ها و شیوه‌ها برای نیل بدین منظور از نظامی به نظام دیگر متغیر می‌باشد. برخی بیشتر در گذشته با خودکامگی، استبداد، زور و خشونت، سلب آزادی‌های فردی و جمعی و با مانع‌تراشی بر سر بروز و ظهور آرا و اندیشه‌های نو و پیشرو و سرکوب هر نظر مخالف و اعمال سیاست داغ و درفش، در حقیقت به دنبال امنیت بخشی نه به جامعه، بلکه به حاکمیت خود هستند. اینان می‌پندارند امنیت کشور در زیر چکمه و قداره سایه گستر خواهد شد. این روش شاید در مدت زمان کوتاه حیات یک نظام حکومتی را تامین کند اما به طور قطع در بلندمدت پاسخگوی نیازها نخواهد بود.^۲

۳- مصادیق جرایم علیه امنیت ملی

۱- شاه محمدی، عبدالرضا، منبع پیشین، ص ۵۱.

۲- همان، ص ۵۲.

در فضای مجازی جرایم امنیتی با استفاده از فضای مجازی معیار وسیله محور جرایمی را بررسی می‌کند که در آن رایانه و فضای مجازی به عنوان ابزاری برای ارتکاب جرم در نظر گرفته می‌شود و هدف این دسته از جرایم می‌تواند شامل همه جرایمی که امنیت ملی را در فضای فیزیکی تهدید می‌کند شود. مانند فعالیت های تبلیغی علیه نظام که ضرورت صیانت از کلیت نظام حکومتی و ارزش‌های آن سبب شده است در برخی کشورها فعالیت تبلیغی علیه نظام، با ضمانت اجرایی کیفری روبه رو شود. در قانون مجازات ۱۳۷۵ در قالب ماده ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی که در واقع رکن قانونی تشکیل دهنده جرم است، انجام هرگونه فعالیت تبلیغی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران یا به نفع گروه‌ها و سازمان‌های مخالف نظام را جرم دانسته و برای آن مجازات تعیین کرده است. امروزه با گسترش شبکه‌های ارتباطی انجام دادن جرم فعالیت های تبلیغی علیه نظام بسیار سهل شده و افراد می‌توانند با استفاده از سایتها و شبکه‌های اجتماعی رایگان اقدام به تبلیغات سو علیه مقدسات اسلامی و نظام می‌کنند.^۱ نمونه بارز آن جرایم روح الله زم می‌باشد که با تشکیل جمعیت، دسته، گروه در فضای مجازی با هدف برهم زدن امنیت کشور به فعالیت می‌پرداخت. در فضای مجازی گروه‌ها انجمن یا اتاق گفتگوی مجازی یک سرویس مجانی است که برخی از سایت‌ها در اختیار بازدیدکنندگان خود قرار می‌دهند که از طریق آنها افراد می‌توانند جمعیت، دسته و گروه تشکیل دهند. به این ترتیب، امکان تحقق جرم تشکیل یا اداری جمعیت، دسته، گروه با هدف برهم زدن امنیت کشور از طریق امکانات رایانه‌ای امری ممکن و آسان است. عنصر قانونی این جرم ماده ۴۹۸ قانون مجازات اسلامی قسمت تعزیرات است که مقرر می‌دارد هر کس با هر مرامی، دسته، جمعیت یا شبه جمعیتی بیش از دو نفر در داخل و خارج از کشور تحت هر اسمی یا عنوانی تشکیل دهد یا اداره کند که هدف آن برهم زدن امنیت کشور باشد و محارب شناخته شود به حبس از ۲ تا ۱۰ سال محکوم می‌شود. در این ماده دو جرم پیش‌بینی می‌شود اولاً جرم تشکیل گروه جمعیتی که هدفش برهم زدن امنیت کشور است و ثانیاً جرم اداره گروه جمعیتی که هدفش برهم زدن امنیت کشور باشد.^۲

۴- نقش فضای مجازی در تهدید علیه امنیت ملی

۱- بهره مند، حمید، ذوالفقاری، داوود، منبع پیشین، ص ۳۰.

۲- همان، ص ۳۱.

هر آنچه، به صورت عینی یا ذهنی، ارزش ها و منافع یک کشور را تهدید کند یا مانعی برای رسیدن به اهدافش باشد تهدید امنیت ملی محسوب می شود. به نظر می رسد همانگونه که موضوع امنیت در فضای مجازی و اینترنت اهمیت بسیاری دارد بحث درباره محتوای تولید شده در این فضا و اثرات آن بر امنیت به خصوص امنیت فرهنگی و سیاسی از اهمیت بیشتری برخوردار باشد. آسیب های ناشی از فضای مجازی به واسطه آنچه از این طریق و تحت عنوان محتوا در اختیار کاربران قرار می گیرد می تواند هم بخش های فردی اجتماعی و هم بخش های ملی و داخلی را تحت تأثیر قرار دهد و بر این اساس هر اقدامی بدون برنامه ریزی در فضای مجازی می تواند مصداق عینی اقدام علیه امنیت باشد. از این رو تولید محتوا در فضای مجازی از جمله مهم ترین اقداماتی است که برای مقابله با هجمه فرهنگی در فضای مجازی باید مدنظر قرار گیرد و در این راستا از رفتار شناسی کاربران داخلی در فضای مجازی به عنوان ابتدایی ترین اقدام گرفته تا دخالت دادن افراد در تولید محتوا باید مورد توجه باشد. منطق فضای مجازی منطقه حکومتی و یا وزارتخانه نیست حتما باید بستری را فراهم کنیم تا محتوای سالم که محتوای ایرانی اسلامی است توسط خود کاربر در این فضا قرار گیرد^۱.

در مجموع راهبرد مورد استفاده جهت مواجهه با پدیده های جدید در حوزه فضای مجازی راهبردی تدافعی و منفعل و منفعل آن است که بر محوریت دائمی برای حل مشکلات و مسائل ایجاد شده برای کشور در نتیجه پیشرفت فناوری استوار بوده است. بر اساس این نگرش و راهبرد تا پیش از به وجود آمدن مسئله های جدید اقدام مشخصی در جهت مدیریت روندها و جریان ها در فضای مجازی صورت نگرفته و پس از فراگیری کاربری های جدید در جامعه و یا نشدن مشکلات و تبعات آن ها برخوردهای اغلب سلبی در دستور کار قرار می گیرد^۲.

۱- بختیاری، حسین، صالح نیا، علی، اولویت بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۷، تابستان ۱۳۹۷، ص ۲۶۴.

۲- قلی زاده، معصومه، زرقانی، سیدهادی، فضای مجازی و نقش آن بر نظم و امنیت مرزها با تاکید بر نقش آن در نظم و امنیت، همایش ملی خراسان جنوبی، دانشگاه بیرجند، اردیبهشت ۱۳۹۲، ص ۱۵۹.

تلاش برای دستیابی به سطح مطلوبی از امنیت ملی باید همواره یکی از اصلی ترین اهداف و اهداف کلان نظام سیاسی بوده است. با توجه به دو نوع نگاه سلبی و ایجابی به مقوله امنیت ملی، می توان ادعا کرد که دیدگاه سلبی، که ناظر بر تهدیدات امنیت ملی تعریف می شود، با فوریت بیشتری، نظر سیاست گذاران امنیت ملی را به خود جلب می کند و مطالعات ایجابی، به رغم اهمیت مضاعف، در حال حاضر، بیشتر جنبه مطالعاتی و نظری دارد. از سویی دیگر، مطالعات امنیت ملی را می توان در دو رویکرد سنتی و نوین دنبال کرد. رویکرد سنتی تقریباً هم ارز مطالعات راهبردی در کشورهای غربی است و جنبه نظامی دارد، اما رویکرد نوین دیدی کلان نگر به جوانب مختلف امنیت ملی دارد و به نظر می رسد دنیای پیچیده کنونی، بیش از هر زمان دیگر، به این نوع نگاه جامع نیاز دارد^۱.

فضای مجازی می تواند چنان تصویری از ساخت حکومت و قدرت به مردم معرفی کنند که سبب ایجاد جدایی و شکاف بین آنها با حکومت شود و پذیرش حکومت توسط مردم را با چالش مواجه کند این کار بیشتر با ارائه چهره غیردموکراتیک و ناکارآمد از حاکمیت و مغایرت آن با خواست عمومی انجام می شود. جنگ نرم در حوزه مشروعیت زدایی ساختاری از یک سو معطوف به تخریب نظام سیاسی و از سوی دیگر معطوف به تغییر ادراک مردم نسبت به نظام سیاسی است^۲.

همچنین در شرایط مبتنی بر انسجام اجتماعی، زمینه های لازم برای حداکثرسازی همکاری و مشارکت گروه های موثر در ایجاد امنیت نرم فراهم می شود. تخریب انسجام اجتماعی یکی از اهداف و نشانگاه های اصلی جنگ نرم است. بنابراین انسجام زدایی ساختاری از جامعه به بی ثبات سازی سیاسی منجر می شود.

در رابطه با نقش فضای مجازی در تشویق به نافرمانی و ایجاد تنش سیاسی می توان گفت کمتر کسی است که در رابطه با نقش بارز فضای مجازی در سازماندهی فعالیت ها، راه اندازی تجمعات و اعلام روز و ساعت دقیق آن، بهره گیری از نمادهای هماهنگ مانند رنگ خاص و شعارهای مشخص، آن هم در مدت

۱- بختیاری، حسین، صالح نیا، علی، منبع پیشین، ص ۲۵۶.

۲- ندری، غلامرضا و همکاران، بررسی نقش سیاسی امنیتی شبکه های اجتماعی مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش های حفاظتی امنیتی دانشگاه جامع امام صادق ع، سال هشتم، شماره ۲۹، بهار ۱۳۹۸، ص ۷۴.

زمان کوتاه و در حد وسیع، تنها با استفاده از ابزارهایی چون فضای مجازی تردید داشته باشد و وجود صفحات، پست وال و فیدهای متعدد با موضوع اغتشاشات دی ماه ۱۳۹۶ جمهوری اسلامی ایران و شمار قابل توجه اعضای آنها، دلالت بر نقش وسیع فضای مجازی در این حوادث داشت^۱.

مثال دیگر روح الله زم می باشد که از سال ۹۶ تحت پیگیری و رصد بود یکی از افرادی بود که با تشکیل و اداره کانال معاند آمد نیوز و صدای مردم با هدف برهم زدن امنیت کشور و مشارکت در فعالیت تبلیغی علیه نظام جمهوری اسلامی ایران و به نفع گروهها و سازمان های مخالف نظام با هدف برهم زدن امنیت کشور فعالیت می کرد. همچنین ایشان با مشارکت در نشر اکاذیب به طور گسترده و تحریک موثر نیروهای رزمنده و اشخاصی که به نحوی در خدمت نیروهای مسلح هستند به عصیان، فرار، تسلیم یا عدم اجرای وظایف قانونی فعالیت بر ضد امنیت ملی ایران می نمود.

۵- اقدامات در جهت کنترل اثرات منفی فضای مجازی در تهدید علیه امنیت ملی

به نظر می رسد همانگونه که موضوع امنیت در فضای مجازی و اینترنت اهمیت بسیاری دارد بحث درباره محتوای تولید شده در این فضا و اثرات آن بر امنیت به خصوص امنیت فرهنگی و سیاسی از اهمیت بیشتری برخوردار باشد. آسیب های ناشی از فضای مجازی به واسطه آنچه از این طریق و تحت عنوان محتوا در اختیار کاربران قرار می گیرد می تواند هم بخش های فردی - اجتماعی و هم بخش های ملی و داخلی را تحت تأثیر قرار دهد. بر این اساس هر اقدامی بدون برنامه ریزی در فضای مجازی می تواند مصداق عینی اقدام علیه امنیت باشد و اطلاع رسانی و فرهنگ سازی به هنگام در مورد مصادیق آن می تواند زمینه ساز کاهش فعالیت های مجرمانه در این فضا به شمار رود. از این رو تولید محتوا در فضای مجازی از جمله مهم ترین اقداماتی است که برای مقابله با هجمه فرهنگی در فضای مجازی باید مدنظر قرار گیرد و در این راستا از رفتارشناسی کاربران داخلی در فضای مجازی به عنوان ابتدایی ترین اقدام گرفته تا دخالت دادن افراد در تولید محتوا باید مورد توجه باشد. فعالیت در حوزه فضای مجازی یک نبرد حقیقی است.

^۱ - ندری، غلامرضا و همکاران، منبع پیشین، ص ۷۵.

جبهه مهاجم فعالیت خود را به طور جدی و دائمی پیگیری می‌کند و ما نیز باید با تمام توان توجه ویژه‌ای به این مقوله داشته باشیم.

منطق فضای مجازی، منطقه حکومتی و یا وزارتخانه نیست حتما باید بستری را فراهم کنیم تا محتوای سالم که محتوای ایرانی اسلامی است توسط خود کاربر در این فضا قرار گیرد^۱. فیلتر در ایران یکی از اعمال سخت و قوی به شمار می‌رود در حالی که در همه جای دنیا نیز با توجه به اصول امنیتی و مباحث سیاسی اجتماعی که دارد حاضر نیست اطلاعاتش را در اختیار هیچ کجا قرار دهد. در ایران چون زمینه سازی نشده و یک شبه و تحت شرایط خاص و بدون اعلام قبلی اقدام به فیلتر کردن اینترنت می‌شود مردم عکس العمل نشان می‌دهند.

فضای مجازی مانند شمشیری دو لبه از یک روز ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و امنیتی ملت‌ها را با تهدید مواجه ساخته و سویی دیگر، فرصت‌های ارزشمندی را برای معرفی قابلیت‌های جوامع فراهم ساخته است. به لحاظ کارکردهای سیاسی فضای مجازی می‌توان گفت در این بخش نقش آفرینی های مهم فضای مجازی در ابعادی مانند تضعیف حکومت های سنتی، کاهش نقش مرزهای سیاسی و جغرافیایی سنتی، تحول در چگونگی مشارکت سیاسی افراد و گروه‌ها و اشاعه اطلاعات سیاسی مورد دقت قرار می‌گیرد^۲. همچنین اطلاعات منبع اصلی قدرت است. انسان به هر اندازه که از اطلاعات و آگاهی بهره مند باشد، به همان اندازه قادر است در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظایر آن ایفای نقش کند. صاحبان فضای مجازی با استفاده ماهرانه از فناوری ارتباطات، امکانات وسیع و اطلاعات پالایش شده گسترده‌ای را برای به چالش کشیدن حکومت های غیر همراه با سیاست های خویش در اختیار کاربران قرار می‌دهند^۳.

۱- قلی‌زاده، معصومه، زرقانی، سیدهادی، منبع پیشین، ص ۱۵۸.

۲- قدسی، امیر، تاثیر فضای مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهبرد، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال یازدهم، شماره ۴۴، زمستان ۱۳۹۲، ص ۱۵۹.

۳- همان، ص ۱۶۱.

همچنین جنبش های اجتماعی جدید از مهم ترین جنبه های نرم افزاری تهدید امنیت ملی هر کشور محسوب می گردند. لازمه توفیق جنبش های یاد شده، توانمندی در در سه عرصه شکل دادن به هویت جمعی، متقاعد ساختن پیروان خود و بسیج آنهاست و فناوری های جدید ارتباطی به راحتی قادرند امکانات مورد نیاز برای تحقق این هدف را در اختیار جنبش ها قرار دهند. در جریان حوادث سال ۱۳۸۸ تهران نیز هیلاری کلینتون، وزیر امور خارجه وقت آمریکا حمایت رسمی کشورش از نقش توییتر و فیس بوک در اغتشاش ها را اعلام نمود و کمک مالی قابل توجهی در اختیار گردانندگان این وبگاه قرار داد.^۱

---

^۱ - قدسی، امیر، منبع پیشین، ص ۱۶۳.

نتیجه گیری و پیشنهادات

جرائم امنیتی که در فضای مجازی ارتکاب می یابد جدیدترین و پیچیده ترین تهدید علیه زندگی بشر به شمار می آید این جرائم در سیاهه کیفری نظام حقوقی ایران شامل جرائم امنیتی - سایبری استفاده کننده از فضای سایبر و علیه فضای سایبر می شود. این جرائم در فضای مجازی در بستری متفاوت و با کیفیت منحصر به فرد ارتکاب می یابند و به تبع هر اقدام کنترلی، مقابله گرایانه و پیشگیرانه نیز باید متناسب با این فضا تدارک دیده شود. در واقع در فضای مجازی که مرزهای مشخصی برای آن ترسیم نشده است، نمی توان از اقدامات سنتی برای پاسبانی امنیت ملی در فضای مجازی سود جست. جهانی و بدون مرز بودن این فضا و امکان انجام انواع جرائم با توسل به فناوری تبادل اطلاعات، امنیت ملی را با چالش جدید و جدی مواجه کرده و تهدیداتی را وارد این حوزه کرده است که ماهیتاً با نظایر فیزیکی متفاوت است که اقدامات پیشگیرانه نمی تواند موثرترین راه را برای مقابله با این تهدیدات نوین به شمار می رود.

تضعیف ارزش ها و باورهای ملی و هرگونه تهدید معطوف به آنها می تواند بی ثبات کننده نظام سیاسی یک کشور باشد. گردانندگان شبکه های اجتماعی معاند با ایجاد گروه های سیاسی معارض مجازی در جهت تلاش برای مشروعیت زدایی ساختاری و انسجام زدایی ساختاری از نظام جمهوری اسلامی ایران، انتقال اندیشه و دیدگاه جریانات معاند و در نهایت ایجاد نافرمانی مدنی و برانگیختن رفتارهای مخالف آمیز در جامعه هستند که همین امر باعث افزایش آسیب پذیری کشور شده و بروز چالش هایی برای امنیت ملی متصور خواهد شد. این چالش ها عمدتاً در راستای القای ناکارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، تضعیف ارزش ها و باورهای ملی، هنجارسازی متعارض، مشروعیت زدایی ساختاری از نظام و ایجاد تنش سیاسی و ایجاد زمینه تقابل مردم با نظام سیاسی صورت می گیرد.

اگر در جامعه اعتماد بین افراد و حکومت مخدوش، اعتبار موجود تضعیف، وفاداری ها تقلیل و امیدها کم وزن شود و یا از بین برود شالوده‌های امنیت آفرینی در آن جامعه سست شده و آن کشور در معرض ناامیدی و فروپاشی قرار می‌گیرد بر این اساس لازمه توانمندی در مواجهه های مختلف در آن با جنگ نرم برخوردار از قدرت نرم بوده و یکی از لوازم اساسی برای برخورداری از این شایستگی بازتولید همواره سرمایه اجتماعی در لایه های مختلف و افقی مردم و مردم و عمودی حاکمیت و مردم می باشد.

برای مبارزه و پیشگیری از مسائل مبتلا به فضای مجازی، شناخت فضای مجازی و آسیب های آن و چاره اندیشی برای ناجا ضرورتی مهم تلقی می شود. تاسیس ساختاری قدرتمند و فراقوه ای برای سیاستگذاری و ساماندهی فضای مجازی کشور و راه اندازی شبکه ملی اطلاعات می تواند در رفع بسیاری از مشکلات در این حوزه موثر باشد.

فهرست منابع

- ۱- الحسینی، نجمه، فضای مجازی فضایی با فرصت ها و تهدیدات بسیار، روزنامه رسالت، سال ۲۸، ۱۳۹۲.
- ۲- بریمانی، عادل، اینترنت و شکل گیری باندهای جرم و فساد در فضای مجازی، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۱.
- ۳- بهره مند، حمید، داوودی، ذوالفقاری، پیشگیری اجتماعی از جرایم امنیتی - سایبری، مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، دوره ۴۸، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۷.
- ۴- بختیاری، حسین، صالح نیا، علی، اولویت بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۷، تابستان ۱۳۹۷.
- ۵- تقدسی، معصومه، مظاهری، علی، شکری، امید، ذبیح زاده، عباس، مقایسه نحوه افراد با موقعیت های اخلاقی در فضای مجازی و دنیای واقعی، مجله راهبرد فرهنگ، شماره ۳۹، ۱۳۹۶.
- ۶- شاه محمدی، غلامرضا، راهبردهایی برای پیشگیری وضعی از آسیب های فضای مجازی، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، سال اول، شماره یکم، بهار ۱۳۹۵.
- ۷- شاه محمدی، عبدالرضا، بررسی نقش رسانه در امنیت ملی، مطالعات رسانه ای، سال ششم، شماره چهاردهم، پاییز ۱۳۹۰.
- ۸- قلی زاده، معصومه، زرقانی، سیدهادی، فضای مجازی و نقش آن بر نظم و امنیت مرزها با تاکید بر نقش آن در نظم و امنیت، همایش ملی خراسان جنوبی، دانشگاه بیرجند، اردیبهشت ۱۳۹۲.
- ۹- قدسی، امیر، تاثیر فضای مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهبرد، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال یازدهم، شماره ۴۴، زمستان ۱۳۹۲.

۱۰- ندری، غلامرضا، بخشایشی، احمد، دارابی، علی، مقصودی، مجتبی، بررسی نقش سیاسی امنیتی شبکه های اجتماعی مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش های حفاظتی امنیتی دانشگاه جامع امام صادق ع، سال هشتم، شماره ۲۹، بهار ۱۳۹۸.